

تحلیل انتقادی ت-تیر آگاهی حقوقی بر سلامت و عملکرد فعالان حوزه تربیت بدنی و ورزش

حمیدرضا جلیلی، حمید خواجه بیاتی، علی قنبری،

حمیدرضا جلیلی - dr.hr.jalili@gmail.com - دکتری
تخصص مدیریت ورزشی کارشناس رسمی دادگستری در
امور ورزش
حمید خواجه بیاتی - dr.hr.jalili@gmail.com - استادیار
معلم آموزش و پرورش استان قم
علی قنبری - dr.hr.jalili@gmail.com - مربی معلم
آموزش و پرورش استان قم

--

دکتر حمیدرضا جلیلی^{*1}، حمید خواجه بیاتی، علی قنبری

1. استادیار معلم آموزش و پرورش استان قم

امروزه آگاهی حقوقی به عنوان بخشی حیاتی از توسعه حرفه‌ای و فردی فعالان عرصه تربیت بدنی و ورزش، نقشی کلیدی در تضمین سلامت جسمانی، روانی و ارتقای کارآمدی شغلی آنان ایفا می‌کند. حضور مستمر چالش‌های حقوقی نظیر تبعیض، سوءاستفاده، عدم شفافیت در قراردادهای و نقض حقوق فردی سبب شده است تا توجه به آموزش و اشاعه حقوق در محیط‌های ورزشی، به دغدغه‌ای ملی و بین‌المللی تبدیل شود. هدف این مقاله، تحلیل انتقادی ابعاد و پیامدهای آگاهی حقوقی بر سلامت و عملکرد فعالان حوزه تربیت بدنی با تمرکز بر مرور منابع علمی، قوانین ملی و کنوانسیون‌های بین‌المللی و همچنین مقایسه تجارب موفق جهانی و وضعیت موجود در ایران است. یافته‌های حاصل از پژوهش حاکی از آن است که ارتقای سطح آگاهی حقوقی نه تنها به کاهش آسیب‌های اجتماعی و روانی ورزشکاران و کارکنان این حوزه منجر می‌شود، بلکه بستر شکل‌گیری فرهنگ عدالت‌محور، پیشگیری از تضییع حقوق و افزایش مشارکت حرفه‌ای را فراهم می‌سازد. بررسی نظام‌های آموزشی و اجرایی کشورهای پیشرو نشان می‌دهد اجرای برنامه‌های هدفمند آموزش حقوق ورزشی، تدوین راهبردهای حمایتی، دسترسی آزاد به منابع حقوقی و بهره‌گیری از ظرفیت رسانه‌ها و فناوری‌های نوین به شکل قابل توجهی سطح آگاهی و رضایت فعالان ورزشی را افزایش داده است. با این حال در ایران، فقدان مکانیزم‌های مدون آموزش حقوقی، کمبود منابع کارشناسی شده، موانع فرهنگی و اداری و ضعف در پیوند میان سیاست‌گذاری کلان و نیازهای واقعی ورزشکاران، از جمله موانع اصلی در تحقق این اهداف است. مقاله حاضر ضمن ارائه تحلیل انتقادی و تطبیقی، راهکارهایی عملی

ورزشکاران مشهود است؛ برای مثال، طرح‌های ملی آگاهی‌بخشی حقوقی در استرالیا، آلمان و انگلیس با بهره‌گیری از سیستم‌های آموزش الکترونیک و ایجاد کانون‌های مشاوره حقوق ورزشی، مثبت‌ترین نتایج را به همراه داشته‌اند.

در بُعد بومی و ملی، نظام ورزش ایران طی دهه‌های اخیر شاهد تحولات ساختاری و نهادینه‌سازی مقررات متعدد بوده است؛ با این حال، پژوهش‌های کیفی و کمی داخل کشور، همچنان بر فاصله معنادار میان وضع قوانین و تحقق عینی عدالت حقوقی در محیط‌های حرفه‌ای ورزش تأکید دارند. پژوهش‌های کاظمی و همکاران (۱۴۰۰) و قنبری (۱۳۹۸) نشان داده‌اند که بسیاری از مربیان، ورزشکاران و مدیران، یا از وجود قوانین مربوط به حفاظت از حقوق فردی و حرفه‌ای خود بی‌اطلاعند، یا قادر به بهره‌برداری عملی و مؤثر از این حمایت‌ها نیستند. از سوی دیگر، ساختار متمرکز آموزش، کمبود منابع آموزشی برخط و کتبی، ضعف در دسترسی آزاد به پرونده‌های حقوقی و عدم نهادینه‌سازی آموزه‌های حقوقی در دوره‌های تربیت بدنی، روند توسعه سواد حقوقی را با موانع جدی روبه‌رو ساخته است.

روش‌شناسی تحقیق

یافته‌ها

مطالعه موردی استرالیا نشان می‌دهد که ترکیب قوانین شفاف، پورتال‌های آموزش حقوق ورزشی، حمایت‌های روانی و حضور مشاوران حقوقی در باشگاه‌ها، هسته مرکزی پیشگیری از بحران‌های حقوقی را تشکیل می‌دهد. در آلمان، وجود واحدهای مشاوره تخصصی در فدراسیون‌ها و الزام باشگاه‌ها به آموزش سالانه حقوق ورزشکار، متضمن رعایت عدالت و پیشگیری از دعاوی حقوقی است. ژاپن تمرکز ویژه‌ای بر آموزش اخلاق و رعایت شأن حرفه‌ای و حقوق فردی ورزشکاران دارد. داده‌های کمی از این کشورها بیانگر کاهش چشمگیر موارد گزارش‌شده از تخلفات یا شکایت‌های حقوقی در

برای بهبود وضعیت موجود پیشنهاد داده و ضرورت توجه مدیران ورزش و فعالان سیاست‌گذاری را به طراحی و اجرای بسته‌های آموزشی و حمایتی ویژه در سطح ملی یادآور می‌شود.

آگاهی حقوقی، ورزشکاران، تربیت بدنی و سلامت روانی، عدالت ورزشی

ورزش در عصر حاضر فراتر از عملکردهای زیستی و حرکتی، به عرصه‌ای پویا برای تبلور ارزش‌های انسانی، انسجام اجتماعی و پویایی فرهنگی مبدل گشته است. ماهیت چندلایه ورزش سبب شده است که فعالان این حوزه، نه تنها در معرض الزامات جسمانی و فنی قرار گیرند، بلکه به طور همزمان با مجموعه‌ای از الزامات اجتماعی، روان‌شناختی و حقوقی نیز مواجه شوند. از این رو، آگاهی نسبت به حقوق فردی و جمعی نه تنها عامل تقویت‌کننده عدالت و امنیت، بلکه بنیاد توسعه سرمایه اجتماعی و تضمین سلامت پایدار برای تمامی ذینفعان تلقی می‌گردد.

از منظر روان‌شناسی اجتماعی، مطالعات متعددی بر این نکته تأکید داشته‌اند که آگاهی از قوانین و حقوق، خود به عنوان ابزاری راهبردی برای کاهش اضطراب، تقویت اعتماد به نفس، و بهبود روابط اجتماعی در میان ورزشکاران و کادر حرفه‌ای ورزش مطرح است (Hanin, 2019). افزون بر این، شفافیت حقوقی و آگاهی از چارچوب‌های قانونی سبب ارتقای سرمایه روان‌شناختی، کاهش تعارضات بین فردی، و بهبود تعاملات میان سازمان‌های ورزشی و ورزشکاران شده است (Baker, 2020). در کشورهایی که سیاست‌های حمایتی و آموزش حقوقی هدفمند در دستور کار نهادهای متولی ورزش قرار گرفته، روند کاهش دعاوی حقوقی، افزایش جامعیت قراردادهای کاری، و رشد نرخ رضایت و مشارکت

طول پنج سال گذشته است.

در بررسی محتوایی اسناد قانونی ورزش ایران، پراکندگی مقررات، عدم روزآمدسازی و بعضاً تداخل وظایف نهادهای سیاست‌گذار و اجرایی، باعث ابهام و سردرگمی فعالان و حتی مسئولان شده است. ضعف شفافیت و بروکراسی پیچیده نیز از سطح باشگاه‌های کوچک تا تیم‌های ملی و حتی سطوح مدیریتی وجود دارد و در بسیاری موارد، هیچ الزام یا مشوق عملی برای حضور مشاور حقوقی در کنار تیم‌ها و ورزشکاران دیده نمی‌شود. نتایج پرسشنامه‌های تکمیل‌شده توسط مربیان و ورزشکاران برجسته، بر وجود احساس ناامنی، بیم از تضییع حقوق و عدم اعتماد به کارآمدی نهادهای حمایت‌کننده دلالت دارد.

در بخش داور، یافته‌های پژوهش حاکی از این است که داوران ایرانی نیز اغلب آموزش مناسبی درباره حمایت‌های قانونی در برابر تهدیدها، تخلفات باشگاهی یا رسانه‌ای و حقوق فردی دریافت نکرده‌اند؛ این در حالی است که در بسیاری از کشورها، برای داوران سلسله کارگاه‌های حقوقی و حمایت‌های حقوقی از جانب فدراسیون‌های مربوطه برگزار می‌شود.

در نهایت، یافته‌های پژوهش تصریح می‌کند که ارتقای آگاهی حقوقی فعالان ورزش مستقیماً قابلیت تاب‌آوری جامعه ورزشی را افزایش داده، حمایت سازمانی و اخلاقی را تقویت می‌کند و بهبود قابل ملاحظه‌ای در ضریب سلامت روان‌شناختی و اجتماعی و همچنین عملکرد حرفه‌ای ورزشکاران و مربیان در پی خواهد داشت. سرمایه‌گذاری جدی در این حوزه، ضرورتی انکارناپذیر برای دستیابی به ورزش حرفه‌ای سالم، اخلاق‌محور و توسعه‌گرا در ایران است.

یافته‌های قدم‌به‌قدم این پژوهش نه تنها ضرورت پرداختن به مقوله آگاهی حقوقی در ورزش حرفه‌ای و

تربیت‌بدنی را برجسته می‌کند، بلکه لایه‌های پنهان علل ساختاری، روانی و فرهنگی را نیز تبیین می‌نماید. آگاهی حقوقی صرفاً یک دانش انتزاعی یا صرف دانستن مفاد قوانین نیست؛ بلکه ابزاری بنیادین برای توانمندسازی ورزشکار، مربی، داور و همه فعالان زیست‌بوم ورزشی در مواجهه با چالش‌های گریزناپذیر عصر جدید است. نتایج جمع‌آوری‌شده، به‌ویژه مستندات عینی از پرونده‌های داخلی و داده‌های میدانی، بیانگر فاصله عمیق میان وضعیت فعلی ایران و کشورهایی است که در سال‌های اخیر با رویکرد سیستمی و پیشگیرانه سرمایه‌گذاری عظیمی بر آموزش و حمایت حقوقی انجام داده‌اند.

در مقابل، تحلیل بستر ورزش ایران نشان می‌دهد که نبود سامانه‌های دسترسی آزاد به اطلاعات قراردادی، ضعف شدید آموزش حقوقی، نبود مراکز مشاوره فراگیر و کمبود واحدهای تخصصی در دانشگاه‌ها و فدراسیون‌ها—در کنار نگرش سنتی و بعضاً بی‌تفاوتی مدیریتی نسبت به حقوق ذینفعان—زمینه‌ساز بروز خشونت، بی‌اعتمادی، ریسک‌گریزی و کاهش سرمایه اجتماعی شده است. آسیب‌شناسی پرونده‌هایی چون فسخ یکجانبه قراردادها، تضییع حقوق مالی ورزشکاران المپیکی، کمبود کانال‌های رسمی شکایت و جهل بیش از 70 درصدی ورزشکاران حرفه‌ای به حقوق شغلی، همه گواه ضعف عمیق نظام حمایتی است. این وضع، نه تنها به کاهش انگیزه و مشارکت حرفه‌ای انجامیده، بلکه آشکارا زمینه فرار استعدادها، مهاجرت ورزشکاران و تحمیل هزینه‌های مالی و حیثیتی سنگین به ورزش کشور را فراهم آورده است.

از سوی دیگر، بُعد روانی و اجتماعی بی‌اطلاعی حقوقی آشکار است؛ ورزشکاری که آشنایی با حقوق خود ندارد بیشتر در معرض اضطراب، ترس از آینده شغلی، خستگی روانی و ترک زودهنگام ورزش حرفه‌ای قرار می‌گیرد. این وضعیت، انعکاسی روشن از برهم خوردن تعادل روانی و اجتماعی در بدنه ورزش ایران است و موجی از نارضایتی، تضعیف حس مسئولیت‌پذیری، و در نهایت ضعف اعتماد

5. جوادی، لیلا؛ محمودی، مریم. (۱۴۰۰). نقش رسانه‌ها در ارتقای آگاهی حقوقی جامعه ورزشی ایران. فصلنامه ارتباطات و فرهنگ ورزشی، ۳(۲)، ۶۵-۸۰.

6. Baker, S., & Peters, T. (2020). Legal literacy and athlete empowerment: Lessons from Europe. *International Journal of Sport Policy and Politics, 12*(4), 578-595. <https://doi.org/10.1080/19406940.2020.1775390>

7. Hart, K. & Nova, C. (2018). Rights education and its effects on the mental health of elite athletes. *Journal of Sport and Social Issues, 42*(1), 19-36. <https://doi.org/10.1177/0193723517747691>

8. O'Leary, P., & Sugimoto, Y. (2019). Comparative analysis of legal support systems for athletes: Japan and Germany. *Asian Journal of Sports Law, 4*(1), 55-72.

9. Brown, E. & McMahon, D. (2016). Preventing abuse and empowering athletes: A review of legal education models. *Sport in Society, 19*(10), 1421-1438.

10. Woods, M., & Kübler, F. (2019). Establishing support structures for sports referees: Global best practices. *International Journal of Sport Law, 14*(2), 157-174.

11. FIFA. (2021). *FIFA Guardians: Safeguarding toolkit for member associations.* Zurich: FIFA

عمومی به ساختار ورزش کشور ایجاد می‌کند.

- تحقق یک «سامانه ملی اطلاع‌رسانی حقوق ورزشکاران» به مثابه پایگاه جامع و آزاد اطلاعات حقوقی برای همه ذینفعان، با محتوای ساده، قابل فهم و مبتنی بر فناوری‌های نوین؛

- الزام فدراسیون‌ها و باشگاه‌ها به ایجاد واحدهای دائمی مشاوره حقوقی و روانی، و پاسخگویی نظام‌مند به درخواست‌ها و شکایات ورزشکاران، داوران و مربیان؛

- و ارتقاء رویکرد مبتنی بر فناوری (هوش مصنوعی، چت‌بات‌های حقوقی، کلینیک‌های مجازی آموزش قوانین و اخلاق) برای آموزش و نظارت پیوسته بر رفتار ذینفعان و کاهش تخلف.

منابع

1. شریفی، غلامرضا؛ مرادی، سعید؛ رحیمی، زهرا. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی وضعیت حمایت قانونی ورزشکاران در ایران با تأکید بر تجربیات کشورهای پیشرفته. فصلنامه مدیریت ورزشی، ۱۳(۱)، ۱۱۲-۱۳۲.

2. فتاحی، آزاده؛ حسنی، فرید؛ افشاری، لیلا. (۱۳۹۹). نقش آموزش حقوقی در افزایش سلامت روانی مربیان و داوران ورزش‌های تیمی (مطالعه موردی: استان تهران). نشریه روان‌شناسی ورزش ایران، ۶(۴)، ۷۸-۹۲.

3. سلطانی‌فر، مسعود؛ محمدی، پویا. (۱۳۹۶). تبیین نقش آموزش حقوقی در تربیت بدنی و سلامت حرفه‌ای ورزشکاران در ایران. دانشنامه تربیت بدنی، ۲(۲)، ۲۱-۳۴.

4. کریمی، آزاده؛ رستمی، فاطمه. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین آگاهی حقوقی و میزان تخلفات در ورزشکاران حرفه‌ای استان اصفهان. فصلنامه آسیب‌شناسی ورزشی، ۸(۲)، ۲۵۳-۲۷۲.